

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLIV

Св. 3–4 (2013)

САДРЖАЈ

Чланци

Поводи

Јужнословенски филолоџ у српској филологији (СРЕТО ТАНАСИЋ) 3

Граматика и правопис

Морфофонолошка структура неких именица у творби модела са суфиксом
-киња (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ) 17

Нова правописна решења – велико слово (предлог измена) (РАДА
СТИЈОВИЋ) 25

Типови епизеуксичких и епаналептичких структура у савременом српском
језику (НИНА ЋЕКЛИЋ) 31

О могућим утицајима енглеског језика на употребу појединих конструкција
у српском језику (на примеру конструкција *број један* и *најбољи*
икад) (ДАНИЈЕЛА РАДОЊИЋ) 49

Студије српског језика у иностранству

Србистика на Петроградском универзитету данас (МАРИНА НИКОЛИЋ)
.....59

Прикази

Научни сасијанак славистија у *Вукове дане* 41/1 (НАТАША МИЛАНОВ) ..71

Научни сасијанак славистија у *Вукове дане* 41/3 (БОЈАНА ТОМИЋ) 77

Библиографија Научни сасијанак славистија у *Вукове дане* 1971–2011
(НАТАША МИЛАНОВ) 83

Хроника

Научни скуп <i>Српски језик и актуелна ишћања језичке йолийке</i> (МАРИНА СПАСОЈЕВИћ)	89

Прилог

Закључно саопштење са Научног скупа <i>Српски језик и актуелна ишћања језичке йолийке</i>	97

Чланци и расправе

УДК 811.163.41'366
811.163.41'374.611

ЖИВОЈИН С. СТАНОЈЧИЋ
(Универзитет у Београду)

МОРФОФОНОЛОШКА СТРУКТУРА НЕКИХ ИМЕНИЦА У ТВОРБИ МОДЕЛА СА СУФИКСОМ *-КИЊА*

Рад доноси резултате ауторовог теоријског истраживања морфонолошке структуре двеју именица – *психолошкиња* и *суџињиња*, чија је појава у језику медија, током ових година, изазвала бројне расправе. Аутор констатује да је структура ових лексема компатибилна са творбеним моделима који одавно постоје у српском језику.

Кључне речи: српски језик, суфикс *-киња*, морфонолошка структура, структурни, моциони, фемининум, маскулинум, творбени модел.

1. Диверсификација језичких наука и развитак њихових многих нових грана, као и развитак оних језичких наука и праксе које се баве нормирањем језика, кодификацијом форми општег језика једне националне заједнице – њеним књижевним (или, како га поједини „модернији“ лингвисти називају, стандардним) језиком довела је и до интензивне појаве учешћа најширег слоја људи у дискусијама о језику и о његовим појединим појавама.

С обзиром на комуникациону природу језика, вероватно је оправдано да научна расправа о језику и његовим елементима може почињати и тако што би полазила и од лаичких констатација о материји којом се бави. Јер – чињеница је да је језик материја универзалне комуникације чланова једне друштвене заједнице, те да лингвистика, *volens nolens*, због тога представља изузетак у односу на све

друге, и посебно у односу на природне науке, којима је много ближа него што су им блиске друге хуманистичке науке.¹

Због тога ћу се и ја упустити у дискусију о појединим језичким појавама о којима је ових година (и можда пренаглашено) реч у интелектуалној јавности, онако како се остварује у масовним штампаним и електронским медијима. То чиним и зато што сматрам корисним да се и у аспекту који би иначе више припадао социолингвистици узму у обзир и граматичарски приступи материји конкретног језика. У конкретном случају и зато што су се о типу модела именица са суфиксом *-киња* и њиховом постојању у језичкој пракси, већ и у ранија времена, као и у новија (в. нпр. Радић 2010: 53–54), износила прихватљива аналитичка разматрања, намењена и ужој стручној и широј читалачкој јавности. Другим речима – тиме се укључујем у решавање питања појаве масовније употребе и само двеју именица – именица *психолошкиња* и *сујкиња*, које су изазвале одређена реаговања у јавности. При томе, моје укључивање ће бити само у чисто унутарјезичком аспекту питања, дакле – без речи о социолингвистичким аспектима употребе тих именица у пракси говорника српског књижевног језика.

Узимајући у обзир и принцип који сам дефинисао у првом пасусу тачке 1, и разлоге делимичног одступања од тога принципа које сам изнео у другом пасусу исте тачке, рекао бих да би се корени употребе и творбеног лика ових двеју конкретних именица могли оценити умеренијим квалификацијама него што се то чини у појединим освртима на њих.²

---

¹ Констатујући да лингвистика, „као и друге науке, тежи да буде објективна, систематична, доследна и експлицитна“, али да је „њен предмет изузетан: с једне стране преклапа се с таквим ’тврдим’ наукама као што су физика и анатомија, а с друге подразумева традиционалне ’хуманистичке’ дисциплине какве су филозофија и књижевна критика“, те да област лингвистике, дакле, „укључује и природне и друштвене науке“, Д. Кристал наводи чак петнаест лингвистичких „интердисциплинарних области“, од *антропологије лингвистике*, преко *примењене, биолошке, клиничке, рачунарске* и других, све до *историје лингвистике*, међу којима је и *социолингвистика*, као област која се у дискусијама каква је ова у коју се укључујем најчешће помиње (в. Кристал 1995: 412).

² Да као пример наведем осврт који гласи: „Жалосно је што је такозвана еманципација жена почела скрнављењем језика. Као филологу смета ми масовна појава да свако ко мисли да зна прави кованице по нахођењу. Реч *психолошкиња* је немогућа због гласовне промене, а такође ни често употребљавана реч *сујкиња*, јер је именица *судија* етимолошки мушког рода. Слажем се да је све што се дешава закаснили продукт Запада, најчешће

2. И сад – конкретно о именицама *йсихолошкиња* и *суџкиња*, које су се нашле у центру дискусија у медијима.

(а) О овој првој именици – *йсихолошкиња*, односно тачније – о структурном њеном творбеном моделу писао сам већ у раду *Семантичке и морфонолошке основе насџанка једној (моуђној) йворбеној модела (срјско йсихолој : *йсихолошкиња)*, и то управо са аспеката који се виде и у самом наслову тога објављеног рада (Станојчић 2012: 5–9). У томе раду, управо на елементима семантичке и морфонолошке структуре, а ова друга подразумева и оно што понеко сматра „немоуђним због гласовне структуре“, показао сам да је управо та морфолошка и фонолошка страна фактор који је у творбени инвентар српског језика могао увести фемининске деривативе што их видимо у типу реализација који сам обележио као **йсихолошкиња < йсихолошк(и) + -иња < йсихолој + -ьски*. Дакле – тип образовања који је настао додавањем суфикса *-иња*, а онда и *-киња* на основе придева изведених суфиксом *-ьски* од именица м. р. са суфиксоидом (грчког порекла) *-лој*.

На тој сада линији сагледавања, рекао сам у томе своме раду, треба констатовати да „експлозија“ реализованих јединица једног (до извесне фазе само могуђног, а у даљим фазама и реализованог) модела заправо мора имати иницијални моменат. Тај моменат може бити и само један (материјални) случај реализације могуђног модела, пример који бисмо дефинисали као *акџивно језјро* „експлозије“, ширења броја појединачних лексема тога типа. У овоме случају, рекао сам, то је заправо (стварно) постојање у савременом језику односа јединица базираних на семантици „вршилац : вршитељка“ који налазимо у двочланог опозицији (реализованих) јединица:

слуја : слушкиња.

Наиме, семантичка мотивисаност ове две именице за савремени језик је сигурно у вези са глаголом *служийи* (који је, наравно, дериват именице *слуја*), а морфолошко-фонолошка мотивисаност

преузет од стране квази интелектуалаца, који говоре о себи у суперлативима, јер треба да нас убеди како су само они у праву, а не познају основне појмове сопственог језика. Еманципација се не постиже присилном променом језика, већ борбом за знање и стручним усавршавањем, а овакве појаве говоре да смо као друштво у великом проблему, јер се битним стварима баве некомпетентни људи“ (*Политика* писма: филолог | 08/09/2009 13: 54).

очигледно је у постојању фонолошке опозиције $\bar{i} : ш$, која са своје стране упућује на опозицију $\bar{i} : ж$, па се двочлана опозиција може проширити и трећим чланом *служавка*, дакле – у израз:

слуџа : служавка : слушкиња

при чему се историјска подлога може изразити формулом:

(1) кнез : кнегиња [$*кѣпѣзь < *ku(ni)ng-$: $*кѣпег-$ + $-уны]$

и типа

(2) слуг-(а) + -ити > служ- и(ти, -им) : слушкиња / служавка <

служ- и (-ти, -им) $*служ-$ / $*служ-ив[-ш-(-и)]$ ↓ $-ав-$ + **-ка**

↓ $слуш-$ + **-киња**

У формули је, како се види, мотивна реч глагол *служити* (изведен од именице *слуџа*), у једном случају у виду своје коренске морфеме ($*služ-$), а у другом – у виду корена некадашњег партиципа прошлог тога глагола ($*služ-iv[š-(-i, -a, -e)]$), а са заменом секвенце $-ив$ из партиципа суфиксом $-ав$, типичним за формирање придева типа *йи-йав*, *чуџав*, *бљуџав*, *мирисав* (*миришљав*), *їрозничав*, *брбљав*, *клизав*, *јѣцав*, *жмирав*, *їенушав* и сл., који су изведени било од именица, било од глагола (в. Стевановић 1986: 549–550).

3. Другим речима, констатовао сам у томе раду, савремена (синхронијски узето) алтернација $\bar{i} : ж : ш$, уз спајање семантичких поља првобитно моционих, а касније и структурних суфикса $-киња$ и $-ка$ (Ћорић 1982: 138–141; Ћорић 2008: 197–208) стварни је модел у којем активно језгро почиње процес стварања низа реализованих јединица (не само именица из семантичке категорије ималац занимања, него и других) са управо том комбинацијом (морфо)фонолошких алтернатива, тј. јединица типа $k : шк$ коју налазимо у примеру *димшикиња*, одн $\bar{i} : шк$ коју налазимо у примеру *слушкиња*. Ти су појединачни примери – управо и активно језгро у ширењу нових јединица, а онда и масе реализованих јединица и, као такви, могу генерисати (могућне) парове као што су: $\bar{i}сихоло\bar{i} : *iсихолошкиња$, $\bar{i}еоло\bar{i} : *iеолошкиња$, $\bar{i}еда\bar{i}о\bar{i} : *iеда\bar{i}ошкиња$, $\bar{i}елеоло\bar{i} : *iелеолошкиња$, $\bar{i}ерма\bar{i}оло\bar{i} : *iерма\bar{i}олошкиња$, $\bar{i}ома\bar{i}оло\bar{i} : *iома\bar{i}олошкиња$, $\bar{i}неколо\bar{i} : *iнеколошкиња$ ... и даље – неограничен број јединица које се могу извести као фемининска опозиција именици м. р. са формантом $-ло\bar{i}$, а које би колективно језичко осећање дате заједнице могло стандардизовати у своме лексичком инвентару, управо онако ка-

ко се у нашој општој лингвистици одавно формулише (в. Белић 1998: 186).

4. (б) О другој „спорној“ именици – *суџикиња*, односно тачније – о њеном структурном творбеном моделу може се рећи да се врло лако смешта у егзактни (и у филологији познати) Белићев систем који открива структуру изведене именице, како оне у којој је суфикс структурног карактера, тако и оне у којој је он карактера субјективне оцене, па и у том оквиру – моционог карактера (в. Белић 1998: 177–188; Ћорић 1982: 138–141; Ћорић 2008: 197–208).

Међутим, пре речи о њеној морфофонолошкој компатибилности са српским системом грађења речи подсетићемо се чињенице да се могу навести и појединачни примери већ одавно потврђених именица различитог значења, од речи као што је *бриџикиња* (← *бридак*, *бриџика*, *-џико*), у којој је суфикс *-киња* структурног карактера до старе, одавно присутне у историји српског језика, речи као што именица *хорџаџикиња* (← *хорџаџи*) из лексичког слоја балканских грецизама (Скок 1971: 679), са творбеним моделом фемининум према маскулинуму. Да не говоримо о великом броју новијих као што су оне у паровима *сиџуденџикиња* : *сиџуденџи*; *доценџикиња* : *доценџи*; *кандидаџикиња* : *кандидаџи*; *ајсолвенџикиња* : *ајсолвенџи*; *лаборанџикиња* : *лаборанџи*; *дакџилоџрафкиња* : *дакџилоџраф* и сл., у којима је *-киња* моциони суфикс. Старији српски граматичари су у својим граматикама, па и у правописима, понеку од оваквих именица ж. р. признавали као књижевну и у форми са упрошћеном сугласничком групом *-сиџк-*. Они су, рецимо, узимајући је и из српских језичких извора у 19. веку и 20. веку, именицу *модискиња* (према могућној мотивној позајмљеници ← **модисџи*³) наводили напореда са гласовно неупрошћеним потврђеним именицама овога модела: *џелеџрафисџикиња* (← *џелеџрафисџи*), *џелефонисџикиња* (← *џелефонисџи*) и др. (Стевановић 1986: 117, 504), па се она, уз именице са неупрошћеном поменутом гласовном групом, налази и у данашњем Правопису МС.

Дакле, ово је творбени модел који је одавно учвршћен у књижевном српском језику и који спада у његове продуктивније моделе.

³ Из творбеног типа за који наши најпознатији речници кажу да може „означаивати и lice zabavljeno pri nekom poslu ili negdje: *jurist, statist, novelist, kapitalist, kancelist, modistica* itd. Tada može doći i na francusku osnovu: *žurnalist*. Може означаивати и присташу извјесног увјерења, духовно расположење: *kommunist, materialist, idealist, nihilist, pesimist, optimist*. Vuk ima *jevanđelist* ali i *jurista*, Daničić samo *-ista* prema gr. *-ιστης* > lat. *-ista*. Oblik *-ist* usvojiše Nijemci, po njima i Rusi. Poljaci i Česi imaju *-ista*“ (Скок 1971: 732).

5. Са гледишта савременог српског језика, мотивна реч у формирању ове „спорне“ именице као изведенице несумњиво је домаћа реч – глагол *судити*. Дакле, исти онај глагол који је мотивна реч и у именици (природног м. рода, односно граматичког ж. рода) *судија*, и у именицама (природног и граматичког) м. р. формираних и другим суфиксима у истом семантичком домену, као што су *судац* и (*пре*)*судити*ељ. На основи ових чињеница, не би се могло рећи да изван овога модела творбе и формирање именица које би настале додавањем суфикса *-киња* на основу узету од глагола *судити*. Па ни када је овај суфикс употребљен – као структурни суфикс, дакле, са истом природом које су суфикси *-ц* и *-ти*ељ, што је резултирало и именицама семантичке групе категорије вршитељ радње, односно ималац занимања (природног и граматичког) женског рода! А речници од управо те творбене основе наводе и именице, забележене у народној српској традицији, а изведене другим суфиксима, као што су: *суђаја* и *судиња*, од којих је модел ове друге наслеђен и из историјски удаљених фаза развитка српског језика (рецимо, са примерима типа: *дојња*, *илетиња*, *везиња* и сл.), све са структурним суфиксима чија је семантика „жена вршилац радње означене мотивном речју“ / „жена ималац занимања означеног мотивном речју“.

Најзад (last but not least!), о „немогућности“ формирања тих именица „због гласовне промене“ и у примеру именице *сујкиња*. Наиме, пошто се говори о „немогућности“ постојања групе *-ијк-* у овој речи, требало би подсетити да постоји бар неколико примера именица ж. р. са суфиксом *-киња*, разних значења (па и неких у схеми која приказује њихов однос према именицама м. р. као мотивних), потврђених у речницима српског језика, у чијем се глаголском или придевском коренском завршетку налази дентални сугласник [д], дакле: *војвојкиња* [← *војвод(а)*], *неројкиња* [← (*не*)*род(ити)*], *бријкиња* [← *брид(а)к*, *бријка*, *-ко*]. А сигурно не треба заборавити и чињеницу да у српском језику делује и закон асимилације сугласника по звучности, који у оваквим формацијама ствара консонантску групу *-ијк-* (← *-д-* + *-киња*). Постојање те сугласничке групе (настале у контакту било звучног сугласника [д], било безвучног сугласника [иј] са безвучним сугласником [к]) у стотинама примера речи као што су *бијка* – *бијке*, *јријка* – *јријке*, *јријки*, *бујка*, *вијка*, *вијко* – *вијки*, *вијке* (: *вијак*), *јријовијка* [← *јријовед(аиј)*], *јрејка*, *јрејку* (: *јредак*) и др. – сигурно је апсолутна реалност у српском језику. Као таква, дакле, ова сугласничка група у српском језику не може бити никаква препрека постојању речи у којима се налази. Она је потпуно у систему фонетско-фонолошких законитости које владају у српском језику.

РЕЧНИЦИ

- Речник МС: *Речник српскоја језика*, Нови Сад: Матица српска, 2011.
Скок 1971: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU.

ЛИТЕРАТУРА

- Кристал 1995: Deјvid Kristal, *Kemбричка енциклопедија језика*, Београд: No-lit.
Радић 2010: Јованка Радић, О граматичком одређењу назива за лица у српској лексикографији, *Наш језик* XLI/3–4, Београд, 49–61.
Станојчић 2010: Живојин Станојчић, *Грамаџика српској књижевној језика*, Београд: Креативни центар.
Станојчић 2012: Живојин Станојчић, Семантичке и морфофонолошке основе настанка једног (могућног) творбеног модела (српско психолог : *психолошкиња), у: *Бошковићеви дани VIII*, Подгорица, ЦАНУ, 5–9.
Стевановић 1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, I, Београд: Научна књига.
Ђорић 1982: Божо Ђорић, *Моциони суфикси у српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.
Ђорић 2008: Божо Ђорић, *Творба именица у српском језику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност.

S u m m a r y

Živojin S. Stanojčić

THE MORPHO-PHONOLOGICAL STRUCTURE OF SOME NOUNS IN WORD-FORMATION OF MODELS WITH *-kinja* SUFFIX

The paper is bringing the results of author's theoretical research of morpho-phonological structure of two nouns – *psihološkinja* and *sutkinja*, the appearance of which in the language of media, during these years, caused an intensive discussion in them. Author is stating that morphological structure of the two lexemes is compatible with the word-formational models that exist a long time ago in Serbian.